

**ARKAS KOLEKSİYONU'NDA POST-EMPRESYONİZM SERGİSİ'NDE ANDRÉ
LHOTE VE d GRUBU**

Ayşegül DEMİRBULAK¹

ÖZET

Çalışma, Arkas Koleksiyonu'nda Post-Empresyonizm sergisinde yer alan André Lhote isminden hareketle ortaya çıkmıştır. André Lhote'nin öğrencileri Türkiye'de d Grubu'nu kurmuşlardır. Sanat anlayışları, eğitimci kimlikleri, çok sayıdaki sanat eserleri ve sanat yazınındaki yoğun üretimleri nedeniyle Türk Resim Sanatı'nda önemli bir yer tutmuşlardır.

Makalede André Lhote'nin sanat anlayışı ve kuramcı kişiliği tanıtılmıştır. d Grubu hareketi de 1930 yılından 1960'lara kadar varan sanat üretimi, amacı ve Türk Resim Sanatı'ndaki ueri ve önemi bağlamında çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: André Lhote, d Grubu, Türk Resim Sanatı

**POST-IMPRESSIONISM EXHIBITION IN ARKAS COLLECTION ANDRÉ LHOTE
and d GROUP**

ABSTRACT

This study has been developed out of André Lhote who appeared at the Post-Impressionism Exhibition in Arkas Collection. André Lhote's students formed the Group d in Turkey. By virtue of their sense of art, educator identity, large number of works of art, and intensive production in art literature, they have an important place in Turkish painting art.

In the article, André Lhote' s sense of art and his doctrinaire personality have been introduced. Also, the d Group movement has been studied with in the context of its art production from 1930 to 1960, its aim, and its place and significance in Turkish painting art.

Keywords: André Lhote, d Group, Turkish Painting Art.

¹demirbulak@superonline.com/Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Post-Empresyonizm; kuralları saptanmış sınırları çizilmiş bütüncül bir akımla tanımlanmaz. Kendinden önceki empresyonist anlayışa muhalif bir harekettir. Bu tanımı ilk kez İngiliz sanatçı ve eleştirmen Roger Fry, Londra Grafton Galleries' de 1910 yılında düzenlediği sergiye Manet ve Post-Empresyonistler adını vererek kullanmıştır. (Arkas, s38)

Post Empresyonist sanatçılar özlerinde sürekli deneyen, değiştiren, homojen bir yapıya dahil olmayı reddeden yapıdadırlar. Birbirlerinden farklı teknik ve üslup içindedirler. Dış dünyayı olduğu gibi resmetme fikrine kesin bir tavurla karşıdırlar. Yaratım süreçlerinde duyum ve düşünceyi önemserler. Kişisel algı ve deneyimlerini ve bakış açılarını tuvale yansıtırlar. Bu edimde değişik yol, yöntem, yaklaşım biçimleri geliştirirler. Seurat ilhamı ile; küçük renkli noktaların sistematik vuruşu olan pointilizm ile ilgilenirler. Gauguin' den etkilenenler, doygun renkler ve belirgin konturlardan yana olurlar. Cezanne'den yolan çıkanlar, resmin bir düzen ve yapı fikrine dayandığından hareketle sağlam, kurt resimler yaparlar. Tin ve akı, saf renkler ile dolu kıvrak ve hızlı fırça vuruşları ile resme aktaran Gogh takipçileri çiğ renkleri alabildiğince denerler.

Değişmez kurallar manzumesine uymak zorunluluğu duymayan post empresyonistler birbirinin aynı eserler yaratmazlar. Ortak paydaları, renk ve yapısal düzenlemedir. Her biri Türk resim sanatı içerisinde d Grubu sanatçıları da benzer gelişim çizgisi yaşanır. Grup üyelerinin kişisel düzen, kompozisyon ve yöntem farklılıkları açıkça görülebilir ve 1933' te çıkış yapan grup sanatçıları, ilerleyen süre zarfında farklı yönlere evrilmeleri izlenebilir. Tıpkı post empresyonistlerin zamanla Divizyonizme, Konturculuğa, İntimizme, Fovizme, Taşizme ve Kübizme varmaları gibi.

Lhote

Arkas Resim Koleksiyonu'nun Post Empresyonizm Sergisi'nde iki yapıtı ile yer alan André Lhote, 1885 yılında Fransa Bordeaux'ta doğmuştur. Ahşap heykeller yapmak için bir mobilya fabrikasında çırak olarak çalışmıştır. Lhote, resim sanatına 13 yaşında kısıtlı bütçesiyle eski kitap ve dergiler, boyanmış tuvaler alarak adım atmış, 1962 yılında ölene dek resme emek vermiştir. Resim yapmaya Delacroix ve Baudelaire'nin sanat üzerine yazılarından etkilenerek başlamıştır (Lhote, 2000:1). 1908'de Paris'e yerleşmiş, iki yıl sonra Galeri Druet'te açtığı ilk sergisiyle dikkat çekmiştir. Gauguin'in sanat anlayışına ilgi duyan Lhote, kübizmin doğuşuna denk gelen o yıllarda saf renklerin belirgin sınırlarla birbirinden

ayrıldığı, kesişen, yarı geometrik yüzey çözümlenmeleriyle manzara, natürmort ve portreler yapmıştır. Etüt ve krokileri de söz konusu resim anlayışı ve tekniğindedir (Babacan, 1992:1110).

1922 yılında Paris Montparnasse’de kendi adıyla kurduğu akademiye açmıştır. “Epey büyük, balkonlu atölyede aşağı katta çıplak modelden, yukarıda her hafta değiştirilen natürmortlardan çalışılırdı. Dünyanın her yerinden gelen her yaşta insanla hıncahınç dolu duvarlarında Lhote’nin eski ve yeni tabloları asılı bir atölye. Hoca’nın bu atölyede uyguladığı öğretim sistemi resmi okulların karşısı sayılabılırdı. Aksine gerçek klasisizm öğretiliyordu” (Berk, 1971: 179). İleriki yıllarda okulunun bir şubasını Brezilya’da açmıştır.

Sanatçı kimliğinin yanı sıra bir kuramcı, yazar ve eğitimcidir. Akademisinde sanatçılar yetiştirmiş, ressamlar hakkında ve plastik sanatlar teknikleri, ilkeleri, kuralları, sorun ve çözümleri konusunda kitaplar yazmıştır. 1912-1962 yılları arasında altmıştan fazla dergide yazmış, çok sayıda kitap yayınlamıştır (Boullier, 2015:16). Sürekli hale getirdiği konferanslarında eleştiri, tespit, öneri ve fikirleriyle sanatı daima gündemde tutmuştur.

Form, düzen, oran ve renk Lhote’nin sanatında ve sanat kuramında temel prensiptir. Paolo Uccello, Piero della Francesca, Leonardo da Vinci analizlerinde onlarda gördüğü renk perspektifini ve altın oranı tanımlar (Lhote, 2000:147). Kendisi de altın oran krokilerine dayalı resimler yapar. Kompozisyonu; malzeme üzerine -tuval, karton ya da kağıt- geometrik bir düzenle yerleştirir. Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler isimli kitabında da “Greko-Latin geleneğine tam bir uyum içinde bulunan ve benim plastik değişmez değerler olarak gördüğüm ilkelere uyum gösteren, bunu kibirli bir ideal olarak yansıtmayı en iyi bilen sanatçılar Rönesans ustaları ve Gotik dönem ressamlarıdır” der (Lhote, 2000:139).

Emile Bernard’a yazdığı mektuplarında estetik ilkelerini “Renk, zenginliğini kazandığında biçim doyum noktasına ulaşmış olur. Doğayı silindirlerle, konilerle, kürelerle işlemek ve bütün bunlara perspektif kazandırmak” şeklinde dile getiren Cezanne, kübizimde olduğu kadar Lhote’nin sanatında da vazgeçilmezdir (Monneret, 1993-1994:297). Karşı konulamayacak bir gerçektir ki belirgin biçimlerin yanı sıra güçlü ve yoğun renkleri de isteyen ve görünürde olanaksız olan bu uygulamayı şaşılacak şekilde tablolarında elde eden Cezanne resim sanatında bir klasiktir (Gombrich, 2017:538).

Lhote’nin 1950-51 yılında Mısır’da gördüğü duvar freskleri hem kuramcısı, hem sanatçısı, hem de eğitimcisi olduğu sanat anlayışının matematiksel sağlaması gibidir. Mısır

duvar resimlerinde gördüğü ölümsüzlüğe adanmış figürler, hiyerarşik ve açık seçik düzende ölümsüzlüğe adanmış klasik sanatın ta kendisidirler.

d Grubu

1933 yılının Eylül ayında beşi ressam, bir heykeltıraş altı sanatçı Zeki Faik İzer, Elif Naci, Nurullah Berk, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühtü Müritoğlu d Grubu adını verdikleri bir birlik kurmuşlardır.

İsimlerini; Osmanlı Ressamlar Cemiyeti, Sanayii Nefise Birliği ve Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'nden sonra kurulan dördüncü grup olmaları nedeniyle “d” olarak duyurmuşlardır (Tansuğ, 1996, s.179). Elif Naci; Zeki Faik İzer'in Cihangir'deki evinde Nurullah Berk'in grubun ismini “d” olarak önerdiğini nakleder ve “Nurullah'ın hesabı Fransız alfabesine göreydi.” der. (Yasa Yaman, 2004, s.17).

d Grubu üyeleri Türkiye'de egemen olan İzlenimci sanat akımına karşı, biçim olarak Batı'daki çağdaş sanat akımlarına koşut, kübist ev konstrüktivist bir teknikten yanadırlar. 1928-1957 yılları arasında André Lhote'nin akademisine giden öğrencilerin sayısı otuzdan fazladır. (Kuban, 2017). d Grubu kurucularının ve gruba farklı zamanda katılanların– Bedri Rahmi Eyüboğlu, Hakkı Anlı, Sabri Berkel, Fahr-el Nisa Zeyd, Zeki Kocamemi, Arif Kaptan, Nusret Suman, Salih Urallı, Halil Dikmen, Eşref Üren, Turgut Zaim– önemli bir kısmı da Lhote'nin öğrencisidirler.

Post Empresyonizmin, özellikle de Cezanne ardılı olan kübizmin söylemleri ve ifade biçimlerini Genç Cumhuriyet'in modernleşme hareketi ile birleştiren d Grubu, yeni bir sanatsal anlatım biçimini oluşturmanın yanı sıra sanatın yurt çapında yaygınlaşması için (Karayağız, 2018, s.17) üretime ve eserleri sergilemeye önem vermişlerdir. Post-Empresyonist hareketten en önemli farkları, bireysel olmayıp kolektif ulusalcı bir sanat hareketine dönüşmüş olmalarıdır.

Kuruluş deklarasyonundan kısa bir süre sonra Ekim 1933'te ilk sergilerini açan grup, 1951 yılına kadar 16 ortak sergi açar. Hemen her sergide yeni bir sanatçı ve eser/eserler görülür. d Grubu sergileri; açılış konuşmaları, konferanslar ve sanat tartışmalarının yapıldığı canlı bir sanat etkinliği şeklindedir. Edebiyat dünyasında Peyami Safa, Ahmet Muhip Dranas, Necip Fazıl Kısakürek, Akademi Müdürü Burhan Toprak, Mili Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel bu etkinliklere katılan isimler arasındadır (Giray, 1993-94:350). 1951 yılında son ortak sergiyi açmalarına rağmen Grup 60'lı yıllara kadar sanat kültür hegemonyasını sürdürür. A.

Lhote'nin Cezanne biçim analizine dayanan atölyesinden dönen bu Türk sanatçıları yabancı dile, sanat yazınına hakimdirler, sosyalleşmenin önemini bilirler. "... Hemen hemen hepsinin eli kalem tutuyordu. Sergi ve etkinlikleri duyurmak için kendilerini anlatmak zorunda idiler. Gazeteci Fikret Adil onları destekliyordu. Kısa süre içinde aralarında Nurullah Berk grubu sözcülüğünü üstlendi. Giderek Türkiye'de öncü sanat akımının da düşünürü, yazarı sayılmaya başlandı" (Erol, 1982: 47).

d Grubu üyeleri amaçlarını; ülkede sanat olaylarına devinim kazandırmak, resim yaşamını canlandırmak, "yaşayan sanat" olarak tanımladıkları sanat görüşlerini konferanslar ve sergilerle kamuya tanıtmak olarak açıklarlar. Grubun kurulduğu yıl Cumhuriyet'in onuncu yılına rastlar. Bu yıllarda sanat eğitimi almak üzere yurt dışına gönderilen öğrenciler Türkiye'ye dönmektedirler. Halil Dikmen, Zühtü Müridoğlu, Cemal Tolu, Zeki Faik İzer dönen sanatçılar arasındadır. Nurullah Berk de 1932'de Paris'ten döner. Grup çatısı altında toplanan, çoğu Lhote'nin öğrencisi olan genç ressamlar Gaugi'nin sınırları belirginleştirilmiş geniş renklerini ve Cezanne'nin geometrik düzenlemelerini figürü temel alan kompozisyonlarda Türk resim sanatına getirirler. "Desen, resim sanatının temelidir. Resim öğrenimi desen çizmekle başlar. Renkler, ışık ve gölgeler tablonun genel yapısı, terkihi bu temel üstüne kurulur. Çizgi yapısı iyi tasarlanmamış, iyi kurulmamış bir eser temelsiz bir yapı, iskeletsiz bir beden gibidir. Desen sistemi bozuk olan bir tablo ne kadar güzel renklerle bezenirse bezensin desteksizdir, sağlam temelden yoksundur" (Berk, 1982:88).

2. Dünya Savaşı ile başlayan süreçte Batı'da da etkisini gösteren devrimlere konusal olarak katkıda bulunma, ideolojik sanat söylemi Türk sanat ortamını da etkiler ve yurt gezilerinde vücut bulur. Yurt gezileri ve sergilerine d Grubu üyeleri de katılırlar. Genç Cumhuriyet'in ihtiyacı ve önerisi doğrultusunda eserler verirler.

1940 yılının ikinci yarısında d Grubu sanat anlayışını "önceki geleneklerden günümüze ulaşan, şu anda yaşayan ve bugünden geleceğe de yaşayacak olan" bir düstur olarak tanımlar. Tanımın karşılığı klasik demektir. Söz konusu yaşayan sanat iddiası değişimlere de kaçınılmaz olarak açık olmak gerektiği gerçeğini beraberinde getirir. Nitekim, grubun sanat anlayışı ve eserleri de kimi değişikliklere uğrar. Kübizm temelinde desen, renk ve teknik kaygıları yurt gezilerinde "konu" (devrim, değişim, üretim vb.) odaklı resme dönüşürken bir başka dönem Türk-İslam-Doğu sanatı ürünlerine gönderme yapan ve/veya stilize edilmiş halk sanatları objelerine yer veren eserler üzerinde çalışmalar yaparlar. Yerel tatların, kaynağını Anadolu'dan alan soyut-somut zenginliklerin batılı bir teknik düzen içinde çalışıldığı, sergilendiği ve kuramsal olarak da savunulduğu değişimler görülür. d Grubu

sanatçıları 15. yıllarını kutlarken gerçekçiliğe geçiş nedenleri arasında beşeri resme varmak (Cemal Tollu – Nurullah Berk), eşyayı tanımlamak (Bedri Rahmi Eyüboğlu), halkı tatmin etmek (Zeki Faik İzer), resmin inşasını gizlemek (Eren Eyüboğlu), mahalli rengi ve havayı aramak (Elif Naci) gibi ihtiyaçlar sıralarlar (Rado, 1947).

Değişimsizliğin olanaksızlığı tartışılmaz bir gerçektir. Sanat, doğrudan değişmeye, dönüşmeye açık bir insan eylemidir. Değişimlerin öznesine bağlı olarak çok sayıda sebebi bulunur.

Cumhuriyet Devrimi ve beraberinde getirdiği ideolojik formlar d Grubu sanatçılarının Güzel Sanatlar Akademisi'nde idareci/eğitmen/sanatçı kadrolarında yer almaları, yönetim biçiminin siyasi ve iktisadi uygulamaları, toplumsal devinim, akademi öğrencilerinin talepleri, d Grubu sanat anlayışının kuramcı ve uygulayıcısı A. Lhote'nin 1950-1951'deki Mısır gezisi ve sonucunda sanatçının tekniği üzerindeki etkisi d Grubunun sanat anlayışındaki değişimi daha kesin bir deyişle evrilmeyi kaçınılmaz kılmıştır. “Kübist üsluplaştırmadan uzaklaşmış, bütün gücünü renge yöneltmişti. Yeni yolu bir bakıma empresyonizme yaklaşıyordu. Işığı sıcak, gölgeyi soğuk renklerle aramak empresyonizmin başlıca dayanağı idi. Ama Lhote son yapıtlarında renkleri patlatıyor, sarının en sarısını, turuncunun en turuncusunu arıyor, bunları da maviler, morlar, yeşillerle barıştırıyordu” (Berk, 1971:121).

SONUÇ

Fransız sanat kuramcısı, eğitimcisi ve sanatçısı André Lhote, Türk resim sanatında kaynak olma niteliği taşır. 1930 kuşağı d Grubu sanatçılarının önemli bir kısmı Lhote akademisinde kısa ya da uzun süreli eğitim görmüşlerdir. Grubun üyeleri arasında Nurullah Berk ve Cemal Tollu akademiye katılan ilk Türk ressamlarıdır. Eşref Üren, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Edip Hakkı Köseoğlu, Hamit Görele, Abidin Elderoğlu, Halil Dikmen farklı zaman ve sürelerde eğitim almışlardır.

Nurullah Berk 1924-28 arasında Fransa Ernest Laurent, 1932-33'te Fernand Leger ve André Lhote atölyesinde; Cemal Tollu Almanya Hoffman ve Fransa A. Lhote, Marcel Gromaire, F. Leger, Charles Despiar atölyelerinde; Zeki Faik İzer Fransa Olton Friesz ve A. Lhote atölyelerinde; Zühtü Müredoğlu Marcel Gimond atölyesinde çalışmışlardır (Ödekan, 2000, s.558). Neşet Ünal, Adnan Çoker, Nedim Günsür'ün de Lhote atölyesi ile kısa süreli gözlemcilik niteliğinde bağlantıları vardır.

André Lhote öğrencileri olan d Grubu üyeleri sanatçı kişiliklerinin yanında sanat yazınında da sosyal ilişkilerde de güçlü yeteneğe sahiptirler. Çeşitli etkinliklere, açtıkları sergilere, söyleşilere grup üyelerinin dışında şair ve yazarları da dahil ederler. Tartışma ortamını sürekli canlı tutmaya çalışırlar. Seslerini duyuracakları ve kendilerini ifade edecekleri bir medya desteğine de sahiptirler.

Kuruluş deklarasyonlarının – grup bilinen anlamında bir dernek değildir; nizamnameleri yoktur, herhangi bir resmi bağla birleşmemişlerdir. Ortak amaçları yalnızca çalışmak ve teşhir etmektir (Özsezgin, 2005, s.9) – Cumhuriyet’in onuncu yılına denk gelmesi d Grubunu doğal olarak ayrıcalıklı bir konuma taşır. Genç Cumhuriyet’te gerçekleştirilmeye çalışılan modernite hamlesi, d Grubunun sanat savlarıyla birebir örtüşür gibidir. Türkiye’de modern sanatı kurdukları, yaptıkları resmin ussal bir düzen içerdiği, doğada var olan geometrik şekillerin pentürlerinde karşılık bulduğu iddiasındadırlar. Kübizmi tarif eden bu sanat anlayışı, temelinde Platon’un doktrinine dayanır. Platon, sanatta form güzelliğini sayılardan, ölçü ve armoniden ayrılmamakla açıklamıştır. Geometrik formların kendiliğinden özel olduğunu ve özel sanatsal duygular barındırdığını söyler. Mustafa Kemal Atatürk’ün yazdığı iki ders kitabından biri de geometridir. Sanat dünyasında da d Grubunun sanat anlayışındaki geometri ve düzen, Türkiye’nin topyekûn modernleşme ve kalkınma yolundaki çabalarına cevap ve çözüm niteliğindedir.

André Lhote ve öğrencileri, Türk Resim Sanatı tarihinde eğitimci ve sanatçı rolleriyle Genç Cumhuriyet Tarihi’nden günümüze değin etkilerini sürdürmektedirler.

Kaynakça

Arkas Koleksiyonu’nda Post-Empresyonizm Sergi Kataloğu, Birinci Basım, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2018.

Artun, Ali, Skop Sanat Tarihi Eleştiri – E dergi, 2018.

Babacan, İpek, “André Lhote”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, C.2, YEM Yayınevi, İstanbul, 1992.

Berk, Nurullah, Ustalarla Konuşmalar, Ankara Sanat Yayınları 4, Baylan Basım, Ankara, 1971.

Berk, Nurullah, Resim Bilgisi, Varlık Yayınları: 46, İstanbul, 1982.

- Boullier, Jean-Roch, “André Lhote’s Written Works”, Art Criticism and Avant-Garde, (Ed) Klaus Bekmen, Jan de Viries, Brill, 2015.
- Filidis, Niko – Karayağız, Yalçın, “Söyleşi”, Arkas Koleksiyonu’nda Post-Empresyonizm Sergi Kataloğu, Birinci Basım, Mas Matbaacılık, İstanbul, 2018.
- Germaner, Semra, “Cumhuriyet Dönemi’nde Resim Sanatı”, Cumhuriyet’in Renkleri, Biçimleri, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Gezgin, Ahmet Öner, (Ed), “Adnan Çoker ile Söyleşi”, Akademiye Tanıklık I, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- Giray, Kıymet, “d Grubu”, Thema Larousse, C.6, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-1994.
- Gombrich, E.H., Sanatın Öyküsü, Remzi Kitabevi, 10. Basım, İstanbul, 2017.
- Kuban, Zeynep, “Lhote’e Gitmiş Olan Türk Öğrencilerine Genel Bir Bakış”, Konferans: Kültürel ve İdeolojik Pozisyonları İlişkilendirmek, İTÜ, 11 Aralık 2017.
- Lhote, André, Sanatta Değişmeyen Plastik Değerler, Çev. Kaya Üstsezin, İmge Kitabevi, İstanbul, 2000.
- Monneret, Sophie, “Cezanne Kırmızı Yelekli Çocuk”, Thema Larousse, C.5, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1993-1994.
- Ödekan, Ayla, “Resim Sanatı”, Türkiye Tarihi C.4, Cem Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 2000.
- Özsegin, Kaya, Cemal Tollu Retrospektif Sergi Kitabı, 18 Kasım-30 Aralık 2005, YKY, İstanbul 2005.
- Rado, Şevket, Sanatçılarla Söyleşiler, “d Grubu Kuruluşunun Onbeşinci Yılına Kutluyor”, Akşam, 1947.
- Tansuğ, Sezer, Çağdaş Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- Turan, Erol, “Nurullah Berk’in Sanat Yaşamımızdaki Yeri, Sanatçı Kişiliği”, Milliyet Sanat Dergisi, İstanbul 1982.
- Yasa Yaman, Zeynep, d Grubu 1933-1951Sergi Kataloğu 22 Ocak-14 Mart, YKY, İstanbul, 2004.